

Aardbeien, abrikozen, kruisbessen en perziken: vier stillezens van Adriaen Coorte

• TACO DIBBITS •

Dankzij een langdurige bruikleen aan het Mauritshuis en het Rijksmuseum van de erven van W.F. van Beeck Calkoen maken sinds eind april 2004 een viertal stillezens van Adriaen Coorte (werkzaam tussen 1683 en 1707) deel uit van het Nederlands openbaar kunstbezit: *Testje met aardbeien*, 1696 (afb. 1), *Vier abrikozen*, 1698 (afb. 2), *Kruisbessen*, 1699 (afb. 3) en *Drie perziken*, 1705 (afb. 4). De schilderijen zullen in de toekomst afwisselend in Den Haag en Amsterdam te zien zijn.¹

De sobere, intieme composities zijn karakteristieke en fraaie voorbeelden van het werk van Coorte. In ieder schilderijtje concentreerde hij zich op de weergave van vruchten op een stenen plint, uitgelicht tegen een donkere achtergrond. Het is bijzonder dat de schilderijtjes sinds de 19de eeuw in het bezit van één familie bleven en niet door vererving of verkoop verspreid raakten.

Over het leven van Adriaen Coorte en wat hem bracht tot het schilderen van deze en vele andere gestileerde, bijna modern aandoende stillezens, weten wij vrijwel niets. Door vergelijking van zijn oeuvre met dat van andere stillezenschilders kan in dit artikel een heel klein tipje van de sluier worden opgelicht.

Afb. 1

ADRIAEN COORTE,
Een testje aardbeien op een stenen plint, 1696.
Papier op paneel,
28,9 x 22,3 cm. Bruikleen erven W.F. van Beeck Calkoen aan het Mauritshuis, Den Haag en het Rijksmuseum, Amsterdam
(inv.nr. SK-C-1687).

Afb. 2

ADRIAEN COORTE,
Vier abrikozen op een stenen plint, 1698.
Papier op paneel,
28,8 x 21,1 cm. Bruikleen erven W.F. van Beeck Calkoen aan het Mauritshuis, Den Haag en het Rijksmuseum, Amsterdam
(inv.nr. SK-C-1688).

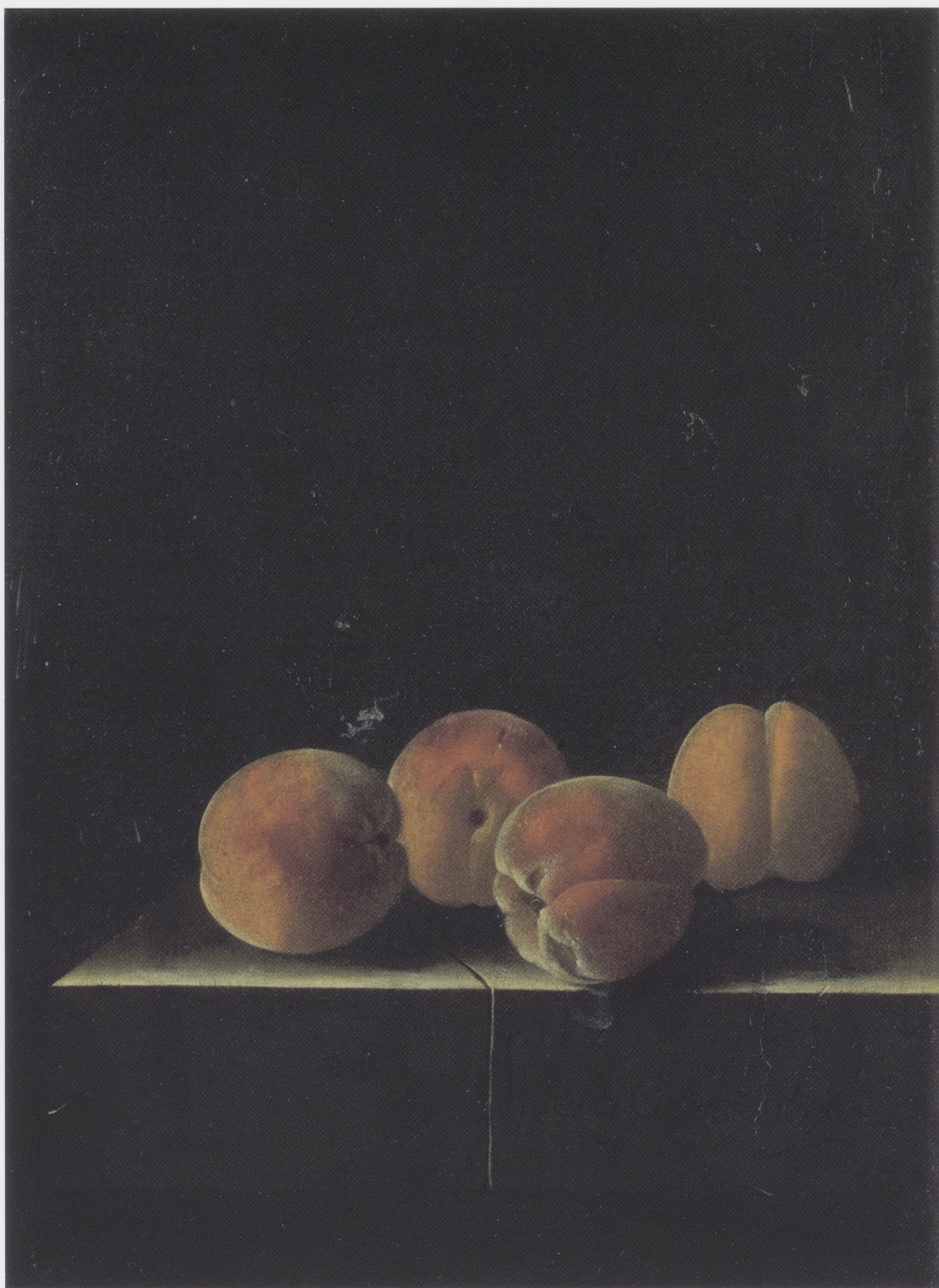
Afb. 3

ADRIAEN COORTE,
Een takje kruisbessen op een stenen plint, 1699. Papier op paneel,
28,7 x 21,2 cm. Bruikleen erven W.F. van Beeck Calkoen aan het Mauritshuis, Den Haag en het Rijksmuseum, Amsterdam
(inv.nr. SK-C-1689).

De waardering voor de schilderijen van Adriaen Coorte

In de 18de en 19de eeuw was Coortes werk relatief onbekend. Op veilingen brachten zijn stilleventjes lage bedragen op. Coorte werd pas in 1881 voor het eerst in de literatuur vermeld door de Franse kunsthistoricus Henry Havard (1838-1921), wellicht omdat deze zelf een schilderijtje van hem bezat.² In de waardering voor Coortes werk kwam uiteindelijk verandering dankzij de verzamelaar Andries Arnoldus des Tombe (1818-1902). Diens substantiële legaat uit 1903 is beroemd vanwege Vermeers *Meisje met de parel*, waarvan het Mauritshuis de ontvanger was, maar het bevatte eveneens Coortes *Stilleven met asperges* (1697), dat naar het Rijksmuseum ging (afb. 5).³ Hiermee kwam voor het eerst een schilderij van Coorte in het bezit van een Nederlands museum.⁴ Het schilderijtje kreeg een plek op zaal en Coorte werd al snel in de kunstlexica vermeld. De hedendaagse waardering voor zijn werk is bovenal de verdienste van de oud-directeur van het Dordrechts Museum Laurens J. Bol (1898-1994). Hij publiceerde, als vervolg op een verkennende studie in het *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* van 1952-1953 en een monografische tentoonstelling

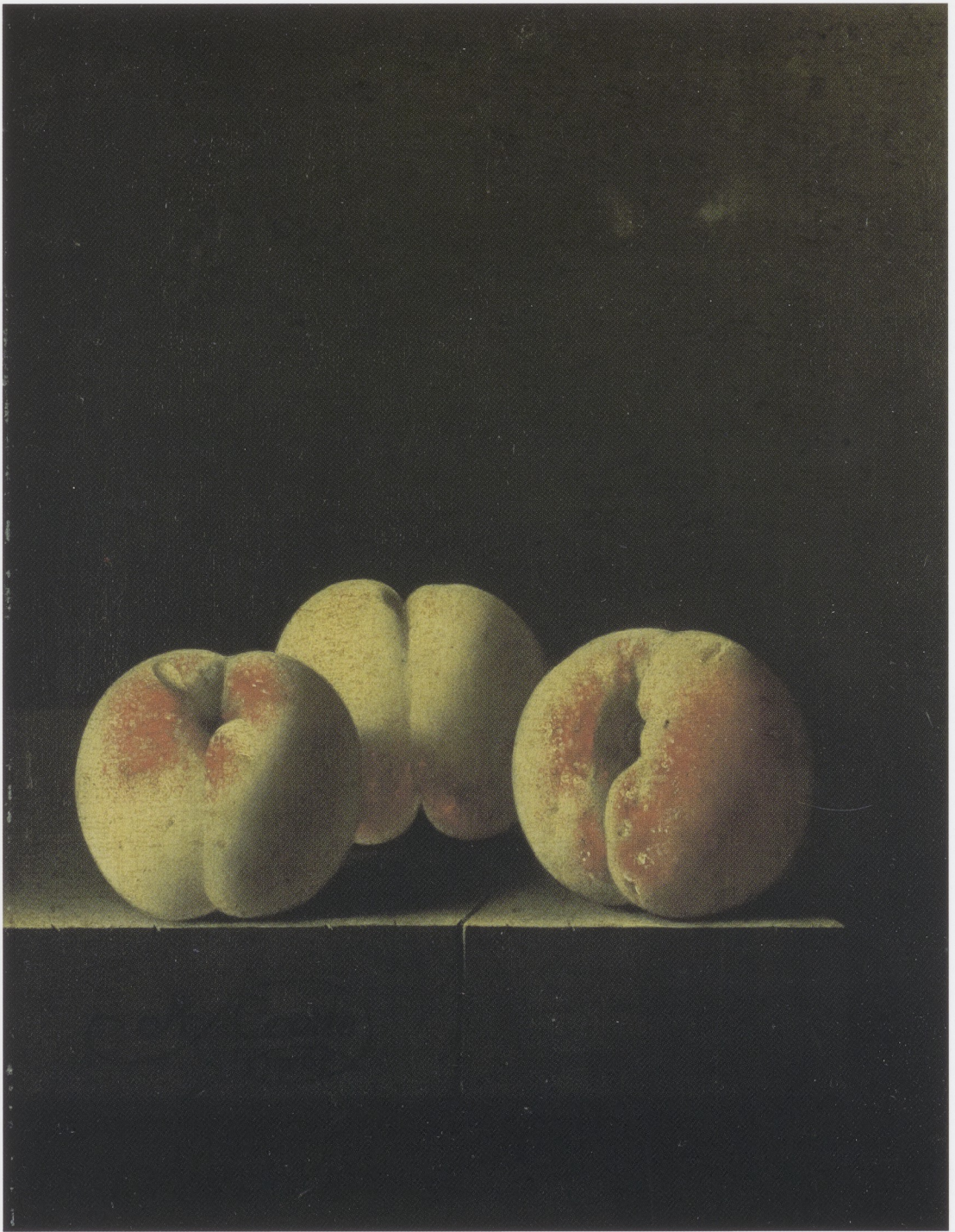

in het Dordrechts Museum in 1958, in 1977 een beredeneerde oeuvrecatalogus van Coortes schilderijen.⁵ Hoewel Bol in de archieven geen biografische gegevens over Coorte heeft kunnen vinden, bleek door zijn onderzoek in 18de- en 19de-eeuwse veilingcatalogi dat er toen in verzamelingen in Middelburg en omgeving een grote concentratie van Coortes schilderijen was. Aangezien de Zeeuwse verzamelaars vooral in werken van lokale schilders waren geïnteresseerd, is het aannemelijk dat Coorte in Middelburg of omgeving werkzaam is geweest. Deze hypothese wordt ondersteund door een vermelding in de jaarboeken uit

1695-1696 van het Sint-Lucasgilde te Middelburg: ene 'Coorde fijnschilder' moest een Vlaams pond betalen voor een ongeautoriseerde verkoop van 'eenige schilderije'.⁶

De Amsterdamse connectie

Het is onwaarschijnlijk dat Coorte zijn opleiding in Zeeland genoot. Zijn twee vroegst bekende schilderijen, *Een pelikaan en eenden in een landschap* (afb. 6) en *Eenden in een landschap*, beide 1683 gedateerd,⁷ zijn in compositie en stijl zo nauw verwant aan het werk uit omstreeks 1680 van de vogelschilder Melchior d'Hondecoeter (1636-1695), dat het aannemelijk is dat

Afb. 4

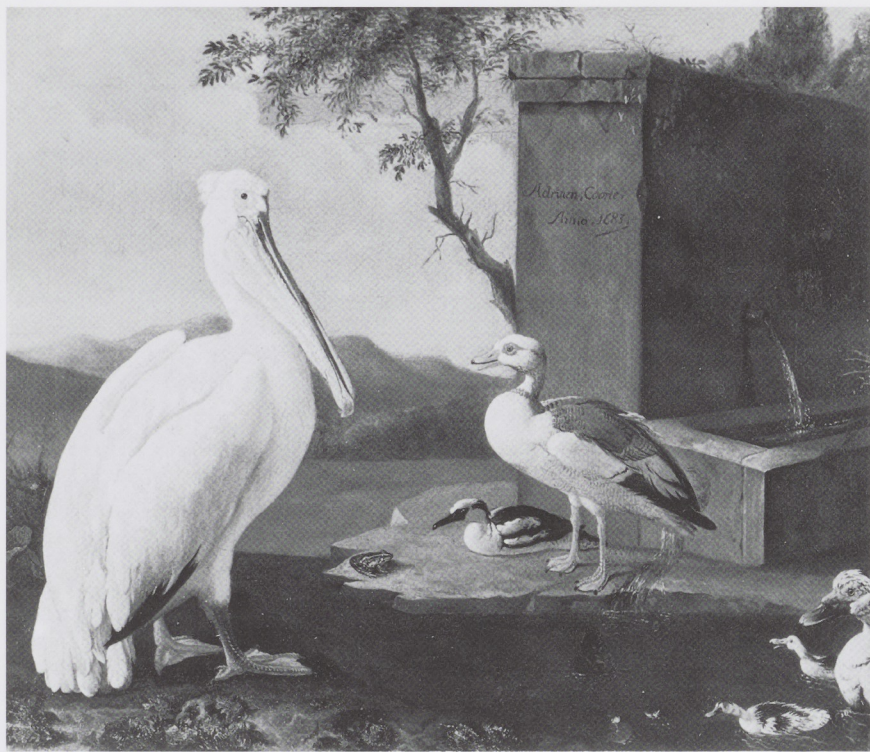
ADRIAEN COORTE,
*Drie perziken op een
stenen plint*, 1705.
Papier op paneel,
28,7 x 21,2 cm. Bruik-
leen erven W.F.van
Beeck Calkoen aan
het Mauritshuis, Den
Haag en het Rijks-
museum, Amsterdam
(inv.nr. SK-C-1690).

Afb. 5

ADRIAEN COORTE,
*Asperges op een
stenen plint*, 1697.
Papier op paneel,
25 x 20,5 cm. Rijks-
museum, Amsterdam
(inv.nr. SK-A-2099).
Legaat A.A. des
Tombe.

Afb. 6
ADRIAEN COORTE,
Een pelikaan en eenden in een landschap,
1683. Doek, 39 x 47,5
cm. Ashmolean
Museum, Oxford.

Afb. 7
MELCHIOR
D'HONDECOETER,
'Het drijvend veertje',
circa 1680. Doek,
159 x 144 cm. Rijks-
museum, Amsterdam
(inv.nr. SK-A-175).

Coorte toen in diens atelier in Amsterdam heeft gewerkt. Dit vermoeden wordt versterkt doordat de vogels in de twee schilderijen van Coorte niet op één, maar op verschillende schilderijen van Hondecoeter zijn gebaseerd. Zo komen de pelikaan en de nijlgans die op de waterkant staan en het liggende nonnetje overeen met die op *Het drijvend veertje* van Hondecoeter (afb. 7).⁸ Coorte ontleende de onder water duikende, zwarte eend, waarvan slechts de staartveren en één rood pootje te zien zijn, aan een ander schilderij van deze meester.⁹ Hondecoeters slimme compositorische greep om in *Het drijvend veertje* een tamme eend van rechts het schilderij te laten binnenzwemmen, werd door Coorte in beide werken overgenomen. De tamme eend zélf haalde hij wederom uit een ander stuk van de vogelschilder, waarop overigens de zwarte eend ook weer kopje-onder gaat.¹⁰ Na 1683 heeft Coorte het schilderen van vogels gestaakt en zich uitsluitend op het stilleven toegelegd. Eén vogel slechts valt nog waar te nemen: in het *Stilleven met asperges, kruisbessen en bakje aardbeien in een venster* uit 1699 zit in een landschap op de achtergrond een hop op een boomtak. Die hop is afkomstig van Hondecoeters *Vogels op een balustrade* in het Rijksmuseum.¹¹

Het latere werk van Adriaen Coorte, vooral de grote eenvoud van zijn composities, sluit aan bij een voornamelijk Haarlemse en Amsterdamse traditie van sobere stillevenen op klein formaat. Dat maakt een leertijd in Amsterdam des te waarschijnlijker. Pioniers van dit genre waren in het tweede kwart van de 17de eeuw de Haarlemse stillevenschilders Pieter Claesz (circa 1597-1660) en Willem Claesz. Heda (circa 1596-1680). Naast hun bekende 'ontbijtjes' en rijk gedekte tafels, vervaardigden zij een aantal kleine paneeltjes waarvan de voorstelling heel eenvoudig is: op een stenen plint staan een paar objecten

uitgestald, zoals *Twee citroenen, een roemer, een mes en een paar druiven* (afb. 8) uit 1627 door Pieter Claesz en *Een roemer, een tinnen bord met twee olijven en een walnoot* uit 1630 door Heda.¹² De invloed van deze Haarlemers is een generatie later duidelijk zichtbaar in het werk van de in Amsterdam werkzame stillevenschilders. Coorte moet sterk beïnvloed zijn geweest door deze ogenschijnlijk ongecompliceerde schilderijtjes. Dat maakt een leertijd in Amsterdam zo omstreeks 1680 des te aannemelijker.

Ook de overwegend sobere stillevenen van Jan Jansz. van de Velde III (1619/'20-in of na 1661) vonden navolging door Coorte en diens leeftijdsgenoten. Zo staat Van de Velde's compositie van *Een citroen, oesters en kastanjes op een stenen plint* uit 1658 (afb. 9) wel heel dichtbij de stillevenen die Coorte later zou produceren.¹³ Uit hetzelfde jaar dateert *Een Wanli bordje met aardbeitjes, kersen en een*

Afb. 8

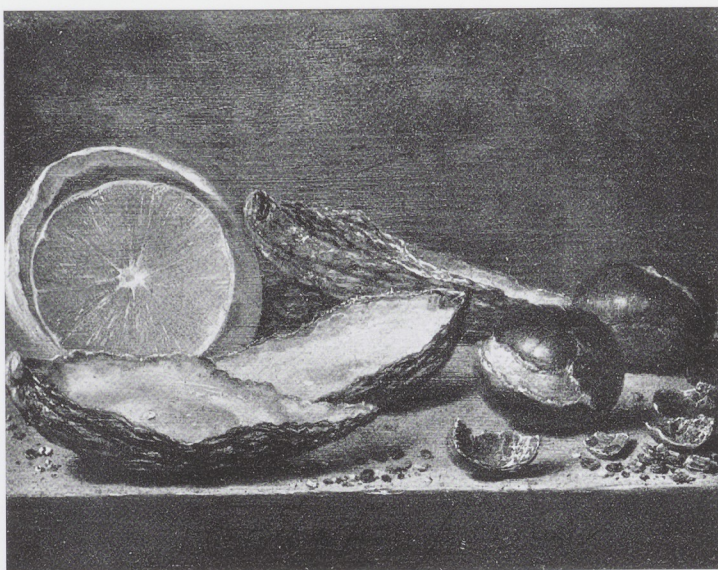
PIETER CLAESZ, *Twee citroenen, een roemer, een mes en een paar druiven*, 1627. Paneel 35 x 51,5 cm. Verblijfplaats onbekend.

glas op een stenen plint in The Ashmolean Museum, Oxford.¹⁴ Hoewel het onderwerp van dit paneeltje in Amsterdam een uitzondering is, en er een grotere variëteit aan vruchten is te zien dan op de meeste werken

Afb. 9
 JAN JANSZ. VAN DE
 VELDE III, *Een citroen,
 oesters en kastanjes
 op een stenen plint,*
 1658. Paneel, 13 x 17
 cm. Voorheen Verza-
 meling H.E. ten Cate,
 Almelo.

van Coorte, doet een aantal elementen eruit eveneens denken aan het werk van de Zeeuw.

De objecten die deze stillevenschilders voor hun composities kozen, waren meestal alledaags, zaken die zich binnen hun handbereik bevonden, zoals *Een tinnen bordje met tabak, pijpen, een lont, een kruik, een glas en twee kastanjes op een stenen plint* door Jan Jansz. Treck (1605/06-1652) in het Rijksmuseum.¹⁵ Tot deze Amsterdamse 'toebackjes' hoort ook dat van Pieter van Anraadt (werkzaam circa 1640-1678) uit 1658.¹⁶ Een schilderij met hetzelfde thema van de Zierikzeër Kokkerel Slabbaert (1618/19-1654) uit 1641 is interessant, omdat hij een generatie voor Coorte dit type voorstelling van Amsterdam, waar hij tot 1645 werkte, naar Middelburg bracht.¹⁷ Wat onderwerp betreft verschillen de hierboven genoemde stillevens met die van Adriaen Coorte, maar al die Amsterdamse composities vormen wel het stilistisch kader voor zijn werk. Bovendien komt Coortes aandacht voor de stofuitdrukking van de vruchten, zoals de bijna zijgige, supergladde velletjes van de kruisbessen, of de nerven van een blad, nog overeen met het

werk van weer een andere invloedrijke schilder in Amsterdam: Willem van Aelst (1626-1683).

Na een aantal stillevens met fruit en groentesoorten op een stenen plint en een tweetal vanitasstillevens te hebben vervaardigd, lijkt Coortes productie na 1690 tot stilstand te zijn gekomen.¹⁸ Pas in 1696 zijn er weer gedateerde schilderijen. Vanaf dat jaar tot het laatste gedateerde schilderij beperkte Coorte zich bijna uitsluitend tot de nu zo bekende stukken met één of twee vruchtensoorten, groenten en een paar schelpen op een stenen plint, steeds tegen een donkere achtergrond. In deze tweede periode van elf jaar valt er geen duidelijke stilistische ontwikkeling waar te nemen. In totaal zijn er ongeveer tachtig gesigeneerde en tussen 1683 en 1707 gedateerde schilderijen van zijn hand bekend.¹⁹

De smaak van de kunstenaar

Aan aardbeien gaf Coorte de voorkeur: een enkele keer schilderde hij ze losliggend (zoals op het paneeltje uit de verzameling Speelman in het Mauritshuis), en wel acht keer in een testje.²⁰ Het *Testje met aardbeitjes* uit 1696, dat deel uitmaakt van het bruik-

leen van de erven W.F. van Beeck Calkoen, is hiervan het vroegste voorbeeld. Opmerkelijk is dat Coorte, evenals Jan van de Velde trouwens, moeite had met de perspectivische weergave van de testjes. Kruisbessen zijn Coortes tweede favoriete vrucht. De kruisbessen uit het bruikleen zijn met hun datering 1699 eveneens de vroegst bekende.²¹ Abrikozen en perziken schilderde Coorte vooral in combinatie met andere vruchten en nauwelijks alleen. Van de vijf door Bol opgenomen verwijzingen naar composities van abrikozen is ook hier weer het paneeltje uit het bruikleen, 1698 gedateerd, het vroegste. Dit is niet het geval voor de compositie met perziken. Bol geeft zes verwijzingen, die uit de verzameling Van Beeck Calkoen is de laatstgedateerde, twee jaar voor het einde van Coortes carrière.

Als pendants of series

Coorte gebruikte het in stillevens beproefde compositieprincipe om de vruchten op de hoek van een stenen plint van links uit te lichten tegen een donkere achtergrond. Hierdoor en door het ontbreken van een stilistische ontwikkeling, het overeenkomstige formaat van de werken en de veelal uniforme techniek lenen de schilderijtjes zich goed om als pendant te fungeren. Hierom ook werden in de 18de- en 19de-eeuwse Middelburgse veilingen meestal twee of meer stukken aangeboden. Slechts vier keer wordt er melding gemaakt van een enkel stuk. Verzamelaar Levinus F. de Beaufort moet wel een zeer groot liefhebber van Coortes werk zijn geweest: zijn nalatenschap telde 14 Coorteschilderijtjes. Opvallend is dat de stukken in de veiling-De Beaufort, op twee na, in series van drie werden aangeboden, terwijl men door de situering van de tafel- of plinthoeken eerder aan pendants zou denken.²² In een aantal gevallen zullen de stillevens wel degelijk als pendants zijn geschil-

derd, bijvoorbeeld de twee paneeltjes met *Schelpen op een stenen plint* in het Louvre, beide 1696 gedateerd.²³ Ook een eveneens 1696 gedateerd *Testje met aardbeien en kruisbessen* en een *Asperges met aalbessen* waren waarschijnlijk pendants.²⁴ Indien de schilderijtjes verschillend zijn gedateerd, zoals de vier werkjes in het bezit van de familie Van Beeck Calkoen, is dit onwaarschijnlijk, ook al hebben ze die twee eeuwen lang als een serie gehangen. Desondanks kent deze reeks een voor de hand liggende visuele verdeling, maar dan in twee paren: het *Testje met bosaardbeitjes* (afb. 1) met de *Kruisbessen* (afb. 3) en de *Vier abrikozen* (afb. 2) met de *Drie perziken* (afb. 4).²⁵

Herkomst van het bruikleen

Hoewel de vier schilderijtjes niet als serie zijn geschilderd, kan op basis van de datering van de identieke, vergulde pâte-lijsten worden gesteld dat ze in ieder geval al sinds het laatste kwart van de 18de eeuw bij elkaar zijn geweest. Zeer waarschijnlijk zijn zij bovendien te identificeren als vier van de vijf werkjes in de boekenveiling uit de nalatenschap van mr. Evert Clyver, oud-gecommiteerde van de Raad van Zeeland, in Middelburg op 4 april 1803.²⁶ Daar worden in vijf op elkaar volgende kavels [een stuk] met *Abricoozen, fraai behandeld, door A. Coorte, Een stuk, met Persiken, tot een pendant, door A. Coorte, een dito, met Kruisbessen door denzelven, een dito, met Pruimen, door denzelven en een dito, met Aardbezen, door denzelven* aangeboden. De zeldzaamheid van stillevens met abrikozen en perziken in het werk van Coorte en het gemak waarmee de twee uit het bruikleen elkaars pendants vormen, sterken het vermoeden dat het hier om de schilderijtjes nu in de verzameling Van Beeck Calkoen gaat. De koper zou deze twee op elkaar volgende kavels kunnen hebben gekocht als pendants (waartoe de catalogus immers

aanspoort), de wat zure *Pruimen* aan zich voorbij hebben laten gaan, om vervolgens van de *Kruisbessen* en *Aardbeien* een tweede paar te maken.

Wie de koper op de veiling van 1803 was, is onbekend en het is onzeker wanneer de schilderijen in het bezit kwamen van mr. Willem Jabes van Beeck Calkoen, heer van Rhijnestein (1806-1895), de overgrootvader van de huidige eigenaars. Volgens familie-overlevering ging deze Willem als jonge Utrechtse advocaat naar Middelburg, nam daar les aan de Teeken Akademie, ontmoette er de Zeeuwse Susanna Elizabeth Sluymers Graeuwen (1811-1885) en keerde met haar als zijn echtgenote terug om op Steenisweerd bij Cothen (provincie Utrecht) te gaan wonen. Van 1856 tot 1879 was hij daar Hoogheemraad van het Hoogheemraadschap van de Lekdijk Bovendams en vanaf 1892 Heemraad van het

Waterschap Langbroek. Behalve de trouwakte, opgemaakt te Middelburg op 30 november 1832, die overigens Utrecht als Willem Jabes' domicilie vermeldt, zijn er geen stukken waaruit blijkt dat hij in Zeeland verbleef.²⁷ De reden hiervan kan de verwoesting in mei 1940 van een groot deel van het archief van Middelburg zijn, maar als advocaat/notaris zou men hem in het bewaard gebleven Notarieel Archief verwachten tegen te komen. Zijn naam wordt na de jaren '30 wel drie keer genoemd, maar altijd als echtgenoot van Susanna Sluymers Graeuwen, 'grondeigenaar, tronend te Utrecht' of 'advocaat wonende te Utrecht'.²⁸ Hij heeft zich niet in Middelburg als notaris/advocaat ingeschreven, noch komt zijn naam voor op de ledenlijsten van het Zeeuwsch Genootschap, noch tussen de 'geplaatste' leerlingen van de Middelburgse Teeken Akade-

Afb. 10

MR. WILLEM JABES
VAN BEECK CALKOEN
(1806-1895), HEER
VAN RHIJNESTEIN,
Zelfportret. Paneel,
29,3 x 24,6 cm.
Erven W.F. van Beeck
Calkoen.

mie.²⁹ Slechts Willem Jabes' wat onbeholpen zelfportret uit die jaren vormt een aanwijzing dat hij wel degelijk interesse in schilderen had (afb. 10).

Het valt niet uit te sluiten dat de Utrechtse kunstliefhebber in Middelburg de vier stillevens heeft gekocht, maar het is waarschijnlijker dat de werkjes in het bezit van de Utrechtse familie kwamen dankzij zijn huwelijk. Zijn schoonvader Paulus Johannes 's Graeuwen (overleden 1863), medicus en vanaf 1804 een directeur van het Zeeuwsch Genootschap, was misschien de koper op de veiling in 1803. In zijn testament, waarin Willem Jabes als executeur testamentair wordt aangewezen, vermaakte hij *alle mijne schilderijen, platen, rariteiten (...) geene uitgezonderd* aan zijn zoon Abraham Jacob 's Graeuwen.³⁰ Deze stierf in 1878 kinderloos en wees zijn zusters aan als erfgenamen.³¹ Het is dus goed mogelijk dat de schilderijen pas na diens dood in het bezit van zijn zuster Susanna Elizabeth en daarmee in de familie Van Beeck Calkoen belandden.

Hoe het ook zij, de vier stillevens kwamen tijdens het leven van Willem Jabes van Beeck Calkoen en diens echtgenote naar het huis Steenisweerd. Op een familiefoto uit 1882 (afb. 11) poseert het echtpaar met hun zoon en vier kleinkinderen. Zoon Willem Arnoud (1846-1925; zittend links) ging na zijn huwelijk in 1872 met Sara Johanna Grothe (1849-1927; zittend links) op het nabij gelegen Rhijnestein wonen. Rhijnestein was al door zijn grootmoeder, Isabella Antonia Lucretia van Westrenen, in 1827 gekocht, maar Willem Arnoud was de eerste Van Beeck Calkoen die er ging wonen. Ten behoeve hiervan liet hij aan de middeleeuwse toren een woonvleugel bouwen en in 1879 een tweede toren om het geheel een symmetrisch aanzien te geven.³² Willem Arnoud liet het kasteel na aan zijn zoon Willem Frederik (1880-1960; afb. 11 op schoot van zijn grootmoeder), waar de vier fruitstukken tot voor kort

toepasselijk in de eetkamer hingen.

Mede omdat de Coortes meer dan een eeuw nauwelijks van hun spijker zijn genomen, zijn ze bijzonder goed bewaard gebleven. Dankzij het bruikleen van de erven W.F. van Beeck Calkoen aan het Mauritshuis en het Rijksmuseum kan een groot publiek nu van de stille kunststukjes genieten.

Afb. 11

De familie Van Beeck Calkoen, 1882. Albuminedruk, 194 x 142 mm. Erven W.F. van Beeck Calkoen.

NOTEN

- 1 De langdurige bruikleen is tot stand gekomen dankzij de bemiddeling van Marina Aarts, Amsterdam, en met dank aan dr. S.H. Levie, Amsterdam.
De stillevens zijn afwisselend in Amsterdam en Den Haag te zien: tot half september 2004 in het Rijksmuseum, daarna gedurende vijf jaar in het Mauritshuis en vervolgens voor vijf jaar in het nieuw ingerichte Rijksmuseum etc.; L.J. Bol, *Adriaen Coorte: A Unique Late Seventeenth Century Dutch Still-Life Painter*, Assen/Amsterdam, 1977, p. 48, nr. 20, afb. 13, pp. 51-52, nr. 37, pp. 53-54, nr. 45, en pp. 58-59, nr. 70, afb. 35.
- 2 H. Havard, *Histoire de la Peinture hollandaise*, Parijs z.j., p. 260: *Coorte affectionna les fleurs et les fruits, il les peignit d'une touche fine et délicate. On trouve de ses tableaux en Zélande*; Bol 1977, *op.cit.* (noot 1), pp. 27, 62, nr. 83.
- 3 Zie over de verzamelaar: Q. Buvelot, 'Over DesTombe, schenker van Vermeers 'Meisje met de parel'', *Mauritshuis in focus* 17 (2004), nr. 1, pp. 22-30.
- 4 Er waren maar twee andere andere Coortes in publieke collecties in Europa: *Asperges en een artisjok*, Kurpfälzisches Museum, Heidelberg, uit de verzameling van Karl Graf Von Grainberg; *Een testje aardbeien* (1697), Hermitage, Sint-Petersburg, uit de Semenof verzameling; Bol 1977, *op.cit.* (noot 1), p. 60, nr. 74, afb. 36 en p. 50, nr. 27. Van de *Twee walnoten*, Nationaal Museum, Boedapest, is het niet bekend wanneer het is verworven; cat. tent. I. Ember en I. Barkóczy, *Delights for the senses: Dutch and Flemish still-life paintings from Budapest*, Leigh Yawkey Woodson Art Museum, 1989, nr. B 12, pl. p. 35.
- 5 L.J. Bol, 'Adriaen S. Coorte, stillevenschilder', *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 4 (1952-1953), pp. 193-232; Dordrecht Museum, *Adriaen Coorte, stillevenschilder*, 2 augustus-28 september 1958; Bol, *op.cit.* (noot 1).
- 6 Bol, *op.cit.* (noot 1), pp. 3-5.
- 7 Ashmolean Museum, Oxford; Bol, *op. cit.* (noot 1), p. 44, nr. 1, afb. 1; bij Emmanuel Moatti, 2004.
- 8 Inv.nr. SK-A-695; de pelikaan keert ook terug links op de voorgrond in een vergelijkbare monumentale compositie, bij Richard Green, catalogus 2004, nr. 10.
- 9 Veiling New York (Sotheby's), d.d. 25 januari 2001, nr. 123.
- 10 Veiling Londen (Christie's), d.d. 17 december 1999, nr. 16.
- 11 Bol, *op.cit.* (noot 1), pp. 52-53, nr. 40, afb. 24; inv.nr. SK-A-695.
- 12 Veiling Londen (Christie's), d.d. 9 juli 1999, nr. 6. Paneel 35 x 31,5 cm, Groninger Museum; N.R.A. Vroom, *A Modest message, as Intimated by the Painters of the 'Monochrome Banketje'*, Schiedam 1980, deel 2, nr. 527.
- 13 Vroom, *op.cit.* (noot 12), deel 2, nr. 701. Een ander voorbeeld is *Walnoten, perziken en abrikozen en een glas op een stenen blad*, 1657, paneel, 38 x 32,5 cm, Frans Halsmuseum, Haarlem; *idem*, nr. 697.
- 14 Paneel, 38 x 30 cm; F. Meijer, *The Collection of Dutch and Flemish Still-Life Paintings bequeathed by Daisy Linda Ward. The Asmolean Museum Oxford*, Zwolle 2003, pp. 307-308, nr. 85.
- 15 1647, paneel, 49,5 x 37 cm; inv.nr. SK-A-2222.
- 16 *Testje kolen, twee pijpen, tabak een kruik en een glas bier op een gedeeltelijk bedekte houten tafel*, 1658, doek 67 x 59 cm, Mauritshuis, inv.nr. 1045; vergelijk met Jan van de Velde, *Een roemer, bierglas en pijp op een stenenplint*, 1658, paneel 36 x 32,5 cm, Rijksmuseum, inv.nr. SK-A-1766. Een ander voorbeeld van dit soort eenvoudige stillevens is het werk van Johannes Fris (ca. 1627-1672) in Amsterdam die ook duidelijk door Van de Velde werd beïnvloed, bijvoorbeeld *Een roemer, brood, oesters en een mes op een stenen blad*, 1669, paneel 32,7 x 29,5 cm, Haus für Alte Kunst, Tübingen; Vroom, *op.cit.* (noot 12), deel 2, nr. 254.
- 17 *Stilleven met tabak, een pijp, repelsteeltjes en een roemer op een stenenplint*, 1641, paneel 41 x 34 cm, particulier bezit; Vroom, *op.cit.* (noot 12), deel 2, nr. 628, afb. 279.
- 18 Behalve een *Takje groene kruisbessen* (1693) zijn er geen gedateerde werken bekend uit die periode; veiling Van Pappelendam, Amsterdam, d.d. 11-12 juni 1889, nr. 206; Bol, *op.cit.* (noot 1), p. 47, nr. 16.
- 19 Aan de 72 catalogusnummers van gesigeneerde en gedateerde schilderijen in Bol, *op.cit.* (noot 1), kunnen worden toegevoegd: *Eenden in een landschap*, 1683, doek 84,2 x 70,3 cm, bij Emmanuel Moatti, 2004; *Aalbesjes en mispels aan een touwtje, een libelle en druiven op een stenen blad*, 1686, doek 40,5 x 35 cm, Maida en George Abrams, Boston; *Twee walnoten op een stenen blad*, 1702, papier op paneel, 10,9 x 15,6 cm, Nationaal Museum, Boedapest; *Kruisbessen op een stenen blad*, 1702, doek, 29,5 x 22 cm, veiling Parijs (Picard et al.), d.d. 24 juni 1993, nr. 11; *Een testje aardbeien, kruisbessen een bundel asperges en een pruim op een stenen blad*, 1703, doek, 36 x 42 cm, veiling New York (Sotheby's), d.d. 16 mei 1996, nr. 120; *Aardbeien op een stenen blad*, 1704, doek 22,5 x 16,9 cm, bij Richard Green, Londen, 2004; *Aardbeien in een Wan Li kommetje op een stenen blad*, 1704, doek 29,5 x 23 cm, bij Noortman, Londen/Maastricht, 1987; *Een testje aardbeien op een stenenplint*, 1704, papier op doek, 29,5 x 23 cm, bij D.M. Koetsier, Zurich, 1980; *Kastanjes op een stenen plint*, 1705, doek 13,7 x 16,2 cm, bij D.M. Koetsier, Zurich, 1989.
- 20 Het testje aardbeien komt ook zo'n negen keer voor als onderdeel van een grotere compositie. Tevens zijn er twee stillevens van *Aardbeien in een Wan Li kommetje op een stenen plint*, beide 1704 gedateerd, verzameling Edward William Carter,

- Los Angeles (Bol 1977, *op.cit.* (noot 1), p. 56, nr. 57) en één voorheen bij Noortman (zie noot 18).
- 21 Zie noot 17.
- 22 Middelburg, d.d. 17 juni 1731, nrs. 13-16, 27 en 28; Bol, *op.cit.* (noot 1), p. 32.
- 23 Cat. tent A. Chong en W. Kloek, *Het Nederlandse Stilleven 1550-1720*, Rijksmuseum/Cleveland Museum of Art 1999, onder nr. 74, afb. a en b.
- 24 Voorheen Barones Irene von der Becke-Kluchtznier, maar sinds de veiling in Amsterdam (Christie's), d.d. 8 juli 1977, nrs. 85 en 84, zijn de pendants gesplitst; Bol 1977, *op.cit.* (noot 1), pp. 67-68, *Addendum* a en b.
- 25 Chong/Kloek, *op. cit.* (noot 24), p. 277, vermoeden wel dat het *Testjes aardbeien* en de *Rode kruisbessen* als pendant zijn ontstaan, ondanks de verschillende datering en het feit dat zij deel waren van een groep van vijf stillevens.
- 26 Veiling Middelburg (J. van de Sande), d.d. 4 april 1803 (*js.*; schilderijen 6 april), nrs. 15-19.
- 27 Zeeuws Archief, Trouwaktes Middelburg, 1832, akte nr. 91.
- 28 13 september 1844, verkoopakte huis Lange Noordstraat 124, Middelburg, het bezit van drie zusters 's Graeuwen, Isabelle Cornelia en Jacoba Elizabeth en Susanna Elizabeth (echtgenote Van Beeck Calkoen) voor wie haar vader gevolmachtigd is (Zeeuws Archief, Register Notarieel Archief Middelburg, doos 13.2-450, reg. nr. 628); 18 juni 1878, verkoopakte huis Lange Noordstraat 43, verkocht door Susanna Elizabeth en haar vierde zuster Johanna Maria, uit de nalatenschap van hun broer Abraham Jacob (*Idem*, doos 13-2-1435, reg. nr. 6062); 22 juli 1878, verkoopakte huis Blindenhoek 45, Middelburg, verkocht door Suzanna Elizabeth, weer samen met haar zuster Johanna Maria, en ook uit het nalatenschap van haar broer Abraham Jacob (*Idem*, doos 13-2-1435, reg. nr. 6068). Dat de band van de familie Van Beeck Calkoen met Middelburg aanwezig blijft, blijkt uit het feit dat de jongste zuster van Willem Jabes' vrouw, Johanna Maria, trouwt met een neef, Bernhard Egbert Sjuck van Welderen (zoon van Willem Jabes' zuster Wilhelmina Maria en baron Renges; Zeeuws Archief, Trouwaktes Middelburg, 10 maart 1860, akte nr. 12).
- 29 Zie K. Heyning en G. van Herwijnen, red., 'Om Prijs en Plaats'. *De Middelburgse TeekenAkademie 1778-2003*, Middelburg, 2004.
- 30 Zeeuws Archief, Memories van successie Middelburg, 1863, 2/7799, inv.nr. 461; *idem*, Notarieel Archief, Notaris Pieter van de Graft, doos 13-2-488, juni 1860, fol. iv.
- 31 Zeeuws Archief, Memories van successie Middelburg, 1878, 4/5668, inv.nr. 476.
- 32 T. Hermans, 'Rijnestein', in *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*, Utrecht, 1995 (2de ed.), pp. 378-80.